

ЯКІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ В ТЕОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Статтю присвячено системі адаптивного управління, проаналізовано якість навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу. Визначено й обґрунтовано систему адаптивного управління в загальноосвітній школі.

Ключові слова: художньо-естетичний цикл, якість, педагогічна думка.

Головною метою шкільної художньо-естетичної освіти стає загальний розвиток кожної особистості учня, формування ціннісного ставлення учнів до мистецтва, сформованість естетичної культури мислення та культури почуттів засобами художніх образів різних видів мистецтв, кращих людських якостей. Але, на жаль, на практиці предмети художньо-естетичного циклу: музика, образотворче мистецтво, художня культура – посідають надто скромне місце в базовому компоненті загальної середньої освіти, вони залишаються другорядними і є не обов'язковими. Це породжує такі негативні явища, як нерозуміння естетичної значущості художніх цінностей, нерозвиненість художньо-почуттєвої сфери, низький рівень естетичної свідомості школярів, відсутність у них справжньої духовності [1, с. 14].

Завданнями вчителів художньо-естетичного циклу також є: надання знання учням про види мистецтва та засоби їх виразності, розвиток художньо-естетичних емоцій, смаків, почуттів, розвиток здатності дітей виражати власне ставлення до мистецтва, здатності до творчої діяльності у мистецькій сфері та самореалізації, вироблення загальної потреб в спілкуванні з мистецтвом, володіння учнями системою елементарних мистецьких знань, понять, термінів та розвиток вмінь адекватно сприймати художні твори різних видів мистецтва.

Мета статті – висвітлити якість навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу в системі адаптивного управління.

Основні вимоги до організації навчального процесу з предметів художньо-естетичного циклу є стабільними:

- використання творчих форм роботи;
- забезпечення цілісності уроку й побудова його за принципами педагогіки мистецтв, цілісності, образності, асоціативності, варіативності, імпровізаційності, інтонаційності;
- дотримання принципу тематизму, передбаченого програмами;
- розкриття життєвого змісту творів мистецтва та орієнтація на особистісне його сприйняття.

Розглянемо особливості викладання предметів художньо-естетичного циклу. Особливості викладання предмета “Музичне мистецтво” визначаються специфікою музичного мистецтва, яке звернене до духовного світу дитини. Вплив на морально-естетичні почуття відбувається в процесі активного сприйняття дітьми емоційно-образного змісту музичних творів, у процесі музично-творчої діяльності школярів.

Естетичне сприйняття включає особливості музичного мистецтва, які розкривають природу музики через практичний досвід. А компетентнісний підхід реалізується через такі форми спілкування з музикою, як спів, інструментальне музикування, ритміку і пластичний рух, театралізацію музичних образів. Це ставить перед учите-

лем завдання пошуку нових форм проведення уроку музичного мистецтва у його співвідношенні з іншими формами навчання, позаурочної музичної діяльності: музичні гуртки, дитячі ансамблі мистецтва, фестивалі дитячої музичної творчості, конкурси хорових колективів, участь у музичних подіях класу, школи (вистави, концерти тощо). Така побудова навчального процесу забезпечить особистісне освоєння мистецтва, дасть змогу найбільшою мірою реалізувати музично-творчі здібності, можливості та інтереси учнів.

Необхідно підкреслити, що тематичне оцінювання проводиться на основі поточного. Окремі перевірки (контрольні, самостійні роботи) з музичного мистецтва та образотворчого мистецтва не проводяться. Семестрове оцінювання здійснюють двічі на семестр у вигляді контролю та виставляють у журналі окремим стовпчиком без дати. Семестрову оцінку виставляють на основі тематичної та оцінки, отриманої за семестровий контроль. Семестрова оцінка коригуванню не підлягає [1, с. 71]. У 1–4 класах з предметів художньо-естетичного циклу домашні завдання учням не задають і в журналі не записують. Окремі зошити для виконання письмових домашніх завдань не передбачені.

Як зазначає О. Кивалов, останнім часом великого значення набуває використання інформаційних технологій на уроках музичного мистецтва [1, с. 14]. Дослідник наголошує, що в період стрімкого розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій, у час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення, важливим аспектом стає застосування цих технологій на уроках музики. Вчителю необхідно пам'ятати, що для розвитку інтересу дітей до навчання на уроці недостатньо лише особистісних якостей учителя, а необхідно створити й нові технічні умови навчання. Мультимедійні технології дають низку переваг: діти краще сприймають матеріал, зростає зацікавленість (сучасного учня дуже важко чимось здивувати, тим більше зацікавити, особливо враховуючи можливості вчителя відносно учня), індивідуалізація навчання, розвиток творчих здібностей (залучення дітей до створення слайд-шоу, відео-уривків, кліпів, презентацій), скорочення видів роботи, що стомлюють учня, використання різних аудіовізуальних засобів (музики, графіки, анімації) для збагачення і мотивації навчання, динамічного подання матеріалу, формування самооцінки учня та створення умов для самостійної роботи [1, с. 54].

Паралельно з цими процесам відбувається впровадження інноваційних підходів до проблеми рівня знань учнів, заснованих на розробці й використанні комплексу комп'ютерних тестів, що діагностують методики контролю та оцінювання рівня засвоєння. М. Буряк підкреслює, що в процесі сприймання музики можуть бути використані такі форми роботи: слухання музики з демонстраційним матеріалом на слайдах; слухання музики із переглядом уривку відео або кліпу; слухання музики із використанням творчих завдань на комп'ютері; музична вікторина із відео; музична подорож – узагальнення (сторінками музичних творів); упізнай інструмент за зовнішнім виглядом або за звуком; вікторина – видатні виконавці; вікторина – видатні композитори; комп'ютерний малюнок до музичного твору; музичний колаж тощо [4, с. 17].

В елементарному музикуванні, на думку автора, можуть бути застосовані такі форми: створення музичного супроводу на електронному інструменті або музичному редакторі; створення власних мелодій на комп'ютері; створення музичних композицій із застосуванням музичної енциклопедії або музичного редактору; створення презентацій тощо. В рухах під музику можливі: перегляд уривків мультфільмів і рухи під

музику; копіювання рухів героїв кліпів або відео уривків; рухи під музику під відео – уривок музичного твору; виконання завдань героїв мультфільму тощо. У процесі викладання музичного мистецтва вчитель може проводити творчі завдання: виконання творчих завдань можливо до всіх структурних компонентів уроку: створюємо музику, створюємо супровід, впізнаємо мелодії, створюємо ремікс, створюємо малюнок до твору або пісні, добираємо ілюстрацію, відео, кліп тощо [4].

В. Ятомін вказує на те, що останнім часом стало популярним використання методу проектів на уроці. Різновиди проектів із застосуванням комп'ютерів на уроці музики: інформаційні проекти – газета, буклет, довідник, заочна екскурсія; дослідницькі проекти – робота на МАН, власне відкриття – дослідження, науковий доклад, стаття; творчі проекти – відеокліп, презентація, фільм, ералаш, жива газета, сценарій; практико-орієнтовані проекти – видання тематичних дисків, добірка до дискотеки, музичне оформлення свята, попури, спецвипуск тематичного буклета або газети тощо. Використання у процесі навчання методу проектів допомагає розкрити процес створення дитиною творчої роботи від задуму до втілення, є можливість побудувати нестандартний урок: урок-мандрівку, малювання в уяві образів, навіяних чарівною музикою та розповіддю педагога, виконання композицій з імпровізуванням, формою, об'ємом, трансформацією кольору, тону, графічного ритму тощо.

Наочність на уроці допомагає вчителю більш ґрунтовно розкрити тему уроку за допомогою: демонстрації слайд-шоу; демонстрації електронної енциклопедії; перегляду фото-шоу на слайдах; демонстрації портфоліо проекту; перегляду відео або уривка концерту, кліпу, фільму, архівних матеріалів; перегляду уривків із мультфільмів; перегляд фото і відеоматеріалів із життя композиторів тощо.

Педагог має бути комунікативно виразним, щоб учні не тільки розуміли, але й позитивно сприймали як мовлення вчителя, так і паралінгвістичний контекст мови (доречність жестів, міміки, зовнішній вигляд тощо), а також опановували це мистецтво самостійно на певному рівні [1, с. 54].

У процесі навчання художньої культури доцільно посилити міжпредметні зв'язки, зокрема з іншими предметами гуманітарного циклу, а також з інформатикою (пошук художніх матеріалів у мережі Інтернет). Так, в інформаційному просторі мережі Інтернет існує велика кількість Web-сайтів, на яких розміщено інформацію, присвячену царині мистецтва.

Важливо поєднувати уроки художньої культури з позаурочною естетико-виховною роботою (відвідування музеїв, театрів, концертів, виставок тощо) для розуміння учнями зв'язків мистецтва з культурним середовищем життєдіяльності, усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу і водночас виховання культури міжнаціонального спілкування через вивчення мистецтва народів світу, розуміння полікультурного простору світової цивілізації. З метою полікультурного виховання доцільно організовувати силами учнів під керівництвом учителів шкільних мистецьких вечорів, конкурсів і фестивалів, присвячених явищам національної культури та мистецтва різних народів світу, зокрема й тих, що компактно проживають у різних регіонах України [1; 2; 4; 7].

Розглянемо детальніше вимоги щодо організації уроків з художньої культури в загальноосвітніх середніх закладах. Серед усіх типологій уроків вчитель обирає той тип уроку, який дійсно підходить до теми уроку й відповідає вимогам щодо реалізації основної мети та завдань навчання. Тематичне планування передбачає визначення типу уроку; визначення обсягу навчального матеріалу; підготовку засобів наочності, використання технічних засобів навчання й підбір фактичного матеріалу. Поурочний

план включає: дату проведення уроку; його порядковий номер за тематичним планом; назву, тип уроку і його мету; структуру уроку; зміст уроку; методи роботи вчителя й учнів; навчальне обладнання і домашнє завдання [1; 4; 2].

При цьому навчання художньої культури має базуватися на таких положеннях:

- уроки мають бути емоційно насиченими й цілісними (метод емоційної драматургії);
- головне – не кількість набутих учнями знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду; не інформація, а власні емоції та почуття учнів, їхнє ставлення до мистецьких цінностей.

Саме тому рекомендуємо педагогам художньої культури перейти із площини монологічного викладу навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнями. Цьому сприятиме використання різноманітних форм роботи на уроці, зокрема, інноваційних художньо-педагогічних технологій-інтегративних, проблемних, інтерактивних (дискусії, диспути), проектних (індивідуальні, групові й колективні проектні завдання), переважно замінюючи монологічну форму подачі матеріалу на діалогічну. Звертаємо увагу, що проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. В умовах особистісно-орієнтованого навчання головне завдання вчителя – зацікавити учнів предметом, віднайти завдання, які відповідатимуть і здібностям, і можливостям кожного школяра. Проектну діяльність учнів треба ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Вчителеві доцільно стежити за виконанням проектів, допомагати учням організувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів [2; 4; 5; 7].

При цьому, основним видом домашніх завдань в основній школі з дисципліни “Музичне мистецтво” мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування (наприклад, відтворити прослухану музику за допомогою елементарних музичних інструментів, рухів, голосу, придумати назву до музичного твору, продумати інструментарій для музичного супроводу твору, прослуханого на уроці, виконавський план пісні, проаналізувати звуки, створити імпровізацію (вокальну інструментальну, ритмічну, мелодичну тощо). Домашніми завданнями з дисципліни “Образотворче мистецтво” можуть бути спостереження за кольорами, формами, перспективними змінами в просторі, аналіз колориту, орнаментів, природних форм, фактури, текстури, характеру тощо; добір зразків зображень до теми (графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, архітектура, дизайн, фото), добір асоціативного ряду, тла, природних матеріалів тощо для майбутньої композиції, виконання проекту та ін. Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідно-пошукового характеру (зокрема, виконання проектів, добір асоціативного (візуального, музичного) ряду, підготовка сценарію позакласного заходу, упорядкування картотеки) [4].

Виділяють такі види контролю за якістю навчальних досягнень учнів з предметів художньо-естетичного циклу: попередній (вхідний), поточний, тематичний, періодичний і підсумковий [1].

Попередній контроль з художньої культури здійснюється перед вивченням нової теми, які у ході вивчення предмету зустрічаються декілька раз на семестр або на початку уроку як актуалізація опорних знань учнів. Якщо попередній контроль проводиться на початку семестру, то він служить для з’ясування загального рівня підготовки учнів з художньої культури з метою подальшого планування організації навчально-пізнавальної діяльності учнів [5]. Поточний контроль з художньої культури

здійснюється кожного уроку, коли вчитель веде спостереження за навчальною діяльністю учнів, з метою отримання оперативних даних про рівень знань учнів і якість навчальної роботи на уроці та оптимізації процесу управління навчальним процесом. При поточному оцінюванні варто застосовувати різноманітні форми: колективні, групові, парні, індивідуальні, комбіновані, ігрові методи ((ігри-вправи, ігри-імпровізації, кросворди, ребуси, практичні завдання пошукового характеру, звукові анкети, анкети-малюнки, комп'ютерні програми тощо) [7].

Різновидом періодичного є тематичний контроль, що полягає у перевірці та оцінюванні знань учнів з кожної теми художньої культури і спрямований на те, щоб усі учні на належному рівні засвоїли кожен тему. Така система дає змогу усунути елементи випадковості при виведенні підсумкових оцінок, що трапляється, коли вчитель орієнтується лише на поточний контроль.

Формою тематичної перевірки можуть бути заняття узагальнювального характеру, наприклад, фронтальне усне опитування, урок-концерт, урок-інсценізація, створення колективних композицій, тематичні виставки дитячих творчих робіт та ін., що дає змогу провести засвоєння учнями матеріалу як надурочних тем, так і розділу загалом [1]. Підсумковий контроль з художньої культури здійснюється наприкінці семестру або навчального року. Відомо, що підсумкову оцінку за семестр виставляють за результатами тематичного оцінювання, за рік – на основі семестрових оцінок [2].

Зауважимо увагу на те, що письмові підсумкові перевірки навчальних досягнень учнів (контрольні, самостійні роботи) образотворчого мистецтва також не проводяться. Тематична оцінка виставляється в журналі один раз або двічі на семестр в окрему колонку без дати й не підлягає коригуванню. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з дисципліни протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

О. Біляковська зазначає, що ефективність контролю залежить від часу проведення контрольних занять, їх частоти й послідовності; характеру й форм самостійної роботи учнів (індивідуальна, групова, фронтальна); використання дидактичних і технічних засобів навчання; поєднання методів контролю і самоконтролю (усна, письмова, графічна, практична, тестова перевірка); фіксування й оформлення даних контролю процесу навчання [2, с. 9].

Автор підкреслює, що ефективність контролю забезпечується дотриманням таких вимог: індивідуальний характер контролю успішності (передбачає виявлення знань кожного учня, його успіхів чи невдач); систематичність контролю: привчання учнів систематично виконувати уроки; систематичне опитування за допомогою самостійних міні-завдань; особлива увага слабшим учням, спонукання їх до пізнавальної діяльності на всіх етапах уроку.

Висновки. Таким чином, якість навчальних досягнень старшокласників з предметів художньо-естетичного циклу включає як якість процесу, так і якість результатів навчання. Якість процесу виявляється, передусім, особливостями організації уроків з предметів художньо-естетичного циклу та професійною компетентністю викладачів. Загальні вимоги до організації уроку: проведення уроку на основі сучасних наукових досягнень, передового педагогічного досвіду та закономірностей навчального процесу; проведення уроку на основі методик гуманних дидактичних концепцій; особистісна спрямованість на уроці, яка дає змогу забезпечити умови для самореалізації кож-

ного учня та розвитку ефективної навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням інтересів, потреб, схильностей, здібностей, життєвих цінностей учнів; оптимальне поєднання і системна реалізація на уроці дидактичних принципів; установлення на уроці інтеграційних, міжпредметних зв'язків; зв'язок із раніше засвоєними знаннями, навичками, уміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів; актуалізація, стимулювання й активізація розвитку всіх сфер особистості учня: мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, фізичної, моральної тощо; логічність, умотивованість і емоційність усіх етапів навчально-пізнавальної діяльності учнів; ефективне застосування сучасних дидактичних засобів, педагогічних інноваційних технологій, комп'ютерних технологій, мас-медіа; тісний зв'язок навчання із життям, насамперед, з особистісним досвідом учня; формування практично необхідних знань, навичок, умінь, ефективної методики навчально-пізнавальної діяльності. Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.

Список використаної літератури

1. Полякова Г. А. Психолого-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу як умова розвитку здібностей учнів / Г. А. Полякова // Особистісно-орієнтоване навчання як умова розвитку творчої обдарованості : матеріали обл. наук.-практ. конф. керівників ліцеїв, гімназій та НВК (січень 2000 р.). – Харків : ХОІУВ, 2000. – С. 29–31.
2. Полякова Г. А. Створення умов для професійного розвитку вчителів через систему контрольної-аналітичної діяльності / Г. А. Полякова // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. / ред. кол.: Л. І. Даниленко (гол. ред.) та ін. – Київ : Логос, 2000. – С. 97–100.
3. Леонтьєва В. М. Адаптивне управління навчально-виховним процесом як засіб культуротворчих цілей освіти / В. М. Леонтьєва, Г. А. Полякова // Фундаменталізація вищої технічної освіти – необхідна умова випуску конкурентноспроможних фахівців : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (11–13 квітня 2001 р.). – Харків : НТУ “ХПР”, 2001. – С. 330–334.
4. Полякова Г. А. Модель загальноосвітнього навчально-виховного комплексу № 169 “Школа – дитячий садок” із гімназією м. Харкова (Із досвіду роботи) / Г. А. Полякова // Відкритий урок. – 2001. – № 7–8. – С. 3–13.
5. Полякова Г. А. Образотворче мистецтво, 1–7 класи: теорія навчання, календарно-тематичне планування, основні поняття з образотворчого мистецтва : навч.-метод. посіб. для вчителів / Г. А. Полякова та ін. – Харків : Скорпіон, 2001. – 160 с.
6. Полякова Г. А. Управління навчальним процесом на основі освітнього моніторингу / Г. А. Полякова // Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління : матеріали 2-ї Міжнар. міждисциплінарної наук.-практ. конф. – Харків : Українська Асоціація “Жінки в науці та освіті”; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2001. – С. 221–222.
7. Ушаков Г. А. Особливості адаптивного управління навчальним закладом та навчальним процесом / Г. А. Ушаков // Матеріали наук.-практ. семінару “Шляхи реалізації Національної доктрини розвитку освіти в Україні в Україні у ХХІ столітті. – Харків, 2002. – С. 73–76.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014.

Зиновьева Е. С. Качество учебных достижений старшеклассников по предметам художественно-эстетического цикла в теории педагогической мысли

Статья посвящена системе адаптивного управления, анализируется качество учебных достижений старшеклассников по предметам художественно-эстетического цикла. Определена и обоснована система адаптивного управления в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: *качество, учебные достижения, художественно-эстетический цикл.*

Zinovieva I. The Quality of the Academic Achievements of High School Subjects of Art and Aesthetic Theory of the Cycle of Educational Thought

The quality of the academic achievements of high school subjects of art and aesthetic theory of the cycle of educational thought. The main purpose of a school of art and aesthetic education is the total development of each individual student, the formation of values of the ratio of students to art, formation of aesthetic culture of thinking and culture means senses of the images different arts, the best human qualities. Unfortunately, in practice, objects of artistic and aesthetic cycle – music, art, artistic culture – occupy a very modest place in the base component of secondary education, they are minor and are not considered binding. This gives rise to such negative phenomena as lack of understanding of the aesthetic significance of artistic values, lack of artistic and sensual areas poor aesthetic consciousness of pupils, lack of true spirituality.

Task of the teacher of artistic and aesthetic cycle also include: providing knowledge to students about the arts and their means of expression, the development of artistic and aesthetic emotions, tastes, feelings, developing the ability of children to express their own attitude to art, capacity for creative activity in the field of art and self-generation general need to communicate with art students ownership system of elementary art knowledge, concepts, terms and development of skills to perceive art works of different art forms.

Key words: *quality, educational achievement, artistic-aesthetic cycle, the teacher thought.*